

PROČ SE UMĚLCI OBÁVAJÍ BUDOUCNOSTI?

V kauze Magistrátu se šíří v kvalitě „tiché pošty“ řada omylů a nepřesností, bohužel i ústy lidí, kteří mají slušný společenský kredit, např. 26. května v Dobrém ránu ze Slezska a Moravy proběhla diskuse ke Dnům neklidu v kultuře zaměřeným na kritiku grantové politiky HMP s přidruženými účastníky z brněnské kulturní scény. Petr Oslzlý, ředitel Centra experimentálního divadla v Brně, konstatoval, že hlavním nekulturním krokem radního Milana Richtera vedle principu dotace na vstupenku je, že převedl rozhodování o grantech z odborné úrovně na politickou.

Oslzlého formulace ad hominem a přirovnání k praktikám komunismu ve smyslu nekontrolovaného politického voluntarismu je zavádějící. Ve skutečnosti poslední úprava procedury hodnocení proběhla právě ve prospěch složení grantové komise pouze z odborníků /12 + 1 předsedající zastupitel/ a byli to oni, kteří rozhodli o konkrétním snížení částky čtyřletého grantu oblíbených scén Archy a Semaforu. Podobně jako na MK ČR má sice grantová komise hlas doporučující, ale rozhodnutí komise bylo plně respektováno /udílení grantů je poskytováno dle zákona č. 131/2000/. Rámcové politické rozhodnutí není aktuální, ale je staršího data. Zpráva o postupu transformace divadel zřizovaných HMP z r. 2001 obsahuje pokyn o postupném snížení dotace u transformovaných příspěvkových organizací mezi něž patří Archa a Semafor s argumentem „zvýšení odpovědnosti samotných subjektů.“, podobná formulace se nachází v závěrečném odstavci schválené Koncepce kulturní politiky HMP z r. 2006.

Snížení mohlo být provedeno u organizací, kterým skončily předchozí víceleté smlouvy, a k nim patřily právě Archa, o.p.s. a Semafor, s.r.o. U dalších transformovaných divadel Činoherního klubu a Pražského komorního divadla zůstaly plánované částky beze změn díky platnosti smluv. Bez pokračování skončily smlouvy Divadla Bez zábradlí, s.r.o. a Divadla bří Formanů, o.s. Ke změnám nedošlo u běžících čtyřletých smluv od r. 2006, popř. došlo i k mírnému navýšení pro r. 2008 /Dejvické divadlo, o.p.s. a Akropolis, s.r.o./.

Pro průběžně pracující transformované organizace je tento trend nepříjemný plánovaným snižováním podílu prostředků a pozdním rozhodováním o konkrétních částkách zejména ve víceletých smlouvách, byť je trend znám. Nejasná je zejména pozice společností s ručením omezeným vzhledem k tomu, že podle našich norem nespádají do neprofitní sféry /NNO/, která je určena taxativním výčtem právních forem /příspěvkové organizace, o.p.s., občanská sdružení, nadace, nadační fondy, školská a církevní právnická osoba/ a vztahuje se tedy na ně evropská zásada de minimis, která omezuje dotace z veřejných zdrojů na 200 tis. EUR během tří let. Takových průběžně dotovaných divadel s.r.o. je více. K diskusi lze doplnit, že pokud existuje nějaký profit, tak u tzv. právně neprofitních musí být zisk reinvestován do hlavní činnosti, popř. vrácen do státního rozpočtu, avšak u s.r.o. a akciových společností může být případný zisk užít volně na základě rozhodnutí vedení společností. Pokud je vedena debata o profitnosti jednotlivých projektů /např. argumenty T. Töpfera/, tak v umění existuje takové rozpětí cen zejména u honorářů, produkce a reklamy, že lze v podstatě téměř každý projekt dorovnat do vyrovnaného neziskového rozpočtu. Lze jej postavit buď nízkorozpočtově nebo dráze a zůstává to legitimní. Z druhé strany, a o tom se nemluví, soukromé produkční agentury upozorňují na vyhlášku 25/2003 Magistrátu, kde naopak profitní akce odvádějí poplatek ze vstupného /5% až 20%/ městu, na to se zapomíná.

Profitnost nebo neprofitnost nejsou také samy o sobě synonymem pokleslosti a komerce a kvalitního umění. Kvalita může přinést i zisk.. To, co nepřineslo zisk, nemusí být kvalitní. Rozdíl je spíše v tom, zda organizace dává přednost zajímavé dramaturgii a kreativité podle nejlepšího svědomí a zda dbá i určitých zásad spojených s veřejnou službou nebo zda předem kalkuluje na snadný zisk, a nikoli nutný občasný kompenzační zisk ve smyslu dobrého hospodaření.

V téže Zprávě HMP z r. 2001 se také objevuje myšlenka „rovnějšího přístupu divadel k veřejným prostředkům“ a opakuje se v koncepci z r. 2006, protože je faktem, že podíl stálých průběžně dotovaných scén oproti nezávislé scéně /komerční i nekomerční/ je zhruba pětina. Celková částka pro zbylých deset divadelních příspěvkových organizací do r. 2007 celkově stoupala, v r. 2008 je schválena s 5% snížením na celkovou částku 367.346 tis.Kč. Finanční soběstačnost divadel i orchestru je přitom obvykle 20-30%.

Obavy příspěvkových organizací směřují spíše do budoucna vzhledem k nedořešenému stavu právního prostředí u nás a nedůvěře v kompetenci a kontinuitu práce státní správy.

Dílčí závěr? Kritizovaná současná Koncepce kulturní politiky HMP v poslední aktualizaci z října 2007 navazuje na svá předchozí politická rozhodnutí z r. 2001. Je materiálem politickým, který nevznikl tzv. „zdola“, byť diskutovaným, schváleným výborem, kde zasedali i dnešní kritici např. dotace vstupenky /O. Hrab-Divadlo Archa, Y. Kreuzmannová /MK ČR/, M. Smolíková /ProCulture/, Šimon Pellar /Rada uměleckých obcí/.

Koncepce HMP se v podmínkách poskytnutí čtyřletých grantů i dotace na vstupenku odvolává na „poskytování služeb souladu s Koncepcí kulturní politiky HMP“. S tím byla spojena i tzv. akreditace žadatelů. Možná i zde je poněkud zakopán malý pes. Pokud by došlo k větší konkretizaci, zřejmě by ani dotace na vstupenku nebyla vnímána tak negativně.

Co vede umělce k poměrně emočně vypjatým reakcím? Několik příčin, některé z toho jsou velmi obecné. Z těch konkrétních jsou to zásadní „shora“ politickým rozhodnutím navržené byť schválené změny v systému oslabující celkový trend nárůstu prostředků čtyřletých grantů, které jsou z dnešního systému financování zónou jistot pro transformované příspěvkové organizace a další průběžně pracující subjekty jednak ve prospěch zmíněné dotace na vstupenku /25% z grantového objemu/, jednak ve prospěch grantů pro mladé umělce /navýšení z 310 tis. na 27 milionů/. Skupina dotovaných z nového programu pro mladé, což měla být politická deviza nového programu, není konzistentní společenskou skupinou, která by podpořila veřejně toto rozhodnutí. Umělecké organizace jsou naopak scelenou lobbyistickou skupinou s velkou zkušeností a tvoří reálně základ kulturního života země. Práci jim ztěžují relativně pozdní informace o konkrétních sumách dotací, což je objektivně vázáno na obecná rozpočtová pravidla všech veřejných rozpočtů. U Magistrátu se proces navíc zpozdil i veřejnou diskusí. Dalším labilizujícím faktorem jsou relativně časté změny v systému a fluktuace lidí ve státní správě zejména během politických výměn po volbách až do úrovně ředitelů a vedoucích odborů nejen v Praze, v důsledku pak nejisté nenavazování na prodiskutované materiály a vyžádané expertízy. Žádná koncepce není vymahatelná, pokud není implementována do zákona. Přitom z hlediska personální obsazení doporučuje a někde i normuje tzv. Evropská lisabonská strategie znalostní společnost a adekvátní vzdělanost /např. jazykovou pro státní správu/. Mohli bychom tedy očekávat, že i kulturní a další resorty by měly být obsazovány lidmi s odpovídajícím vzděláním, protože ani velmi inteligentní člověk neodhadne důsledky určitých kroků v neznámém profesním prostředí, důvěryhodnost nebo vhodnost poradců, adekvátní argumentaci ve vypjaté diskusí.

Přestože Praha dává tzv. na kulturu a umění cca ¾ miliardy Kč, celkový objem prostředků stoupá a je to poměrně vysoké procento rozpočtu i v porovnání s jinými zeměmi, tak nebude nikdy takové, aby z hlediska obhájců kvality před komercí legitimizovalo zásadu plošné dotace, i když je relativně nízká a omezená pravidlem de minimis. Ostatně i v mezinárodní EU i UNESCO programech je, že země mají dbát ochrany jedinečných kreativních výkonů před komerčními produkty, přičemž evropské Vyjádření výboru regionů k Evropské kulturní agendě /2008/C53/05/ podtrhlo v této roli právě význam regionů.

Obečnějších celoevropských příčin nespokojenosti umělců je více, především je zde velký převis nabídky nad poptávkou pracovních příležitostí. Podle sociologických průzkumů v evropských zemích se asi 2-10% absolventů uměleckých škol užíví výlučně tím, co vystudovali, přičemž studium některých oborů je velmi náročné. U divadelního je z větší části omezen trh práce jazykovou bariérou. Hudebníci tolik neprotestují. Vzrůstá napětí mezi statutárními subjekty se stálými zaměstnanci, kteří kumulují určité dotační výhody z veřejných zdrojů a nezávislou sférou zejména v zemích, kde je malá nabídka tzv. produkčních scén /u nás Archa, Akropolis ad./, které jsou s to v určité dramaturgické koncepci, schválené zřizovatelem, poskytnout za dostupnou cenu prostory různým nezávislým souborům a umělcům nebo je angažují.

Další tenze vzniká mezi nárůstem nárokováných nákladů ve smyslu svobody tvorby /ceny vstupů, energií, cen technologií, cen práce/ a definováním scénického umění jako sociální služby s nárokem na finanční dostupnost a větší míru plánování a kontroly. EU definuje ve svých materiálech i performing arts jako sociální službu. S tím je spojen určitý přístup: nároky umělců na uplatnitelnost na pracovním trhu, dostupnost cen, standardizace služeb, větší míra veřejné i správní kontroly.

Současná diskuse o tom, jak spravovat umění je celoevropská, to není jen náš problém. Zejména provoz operních scén je velmi drahý a je provázen různými aférami. U nás jsou spory a tenze důvodné v tom, že je kolem neprofitních organizací ještě řada nedorěšeností, např. procentní limit na vlastní provoz a osobní ohodnocení u neprofitních organizací, které by řešil zákon o tzv. veřejně prospěšných organizacích.

Jaký je tedy možný závěr? Současní ekonomové a manažeři hovoří o tom, že není jedno správné řešení, že i správa veřejných věcí se zákonitě potýká s paradoxy a je třeba minimalizovat rizika. Co je proveditelné?

1. Zřejmě by pomohlo počkat s transformací a změnami ve financování na vyladění právního prostředí. V současné době připravuje Ministerstvo kultury věcný záměr Zákona o veřejnoprávních organizacích v kultuře. Tato legislativní práce jde souběžně s dlouhodobější nyní aktualizovanou diskusí o statutu veřejné a vzájemné prospěšnosti a event. rozpracovatelností do zvláštního zákona vedle novely občanského zákoníku.

2. Pokračování zejména bilaterální komunikace zřizovatele a jednotlivých divadel.

3. Praze i dalším větším městům by prospělo více dotovaných produkčních prostor pro nezávislou sféru. Nemusely by být drahé. Když se podíváme např. do Berlína nebo do Paříže, ale i menších měst, mnohdy poslouží minimální úprava bývalých provozních nebo skladových prostor, které opustí nebo darují firmy. Dárci tohoto typu se objevují i na Slovensku.

4. Prospěla by také sebereflexe státní správy v tom smyslu, zda jsou místa obsazována adekvátně nejen z hlediska politického, ale také odborného alespoň do úrovně šéfů odborů, popř. jak jsou obsazeny poradní orgány, protože není vhodné, aby poradci byli zájmově angažovanými řediteli divadel nebo velkých víceletých projektů..

Lenka Dohnalová, 26.5.08